

Ymateb ysgrifenedig gan Lywodraeth Cymru i adroddiad y Pwyllgor Newid Hinsawdd, Amgylchedd a Materion Gwledig, sef Ailfeddwl am Fwyd yng Nghymru: Brandio a Phrosesu Bwyd

Y Cefndir i'r Sefyllfa Bresennol

Ar hyn o bryd, mae Llywodraeth Cymru yn cefnogi'r diwydiant bwyd yng Nghymru trwy'r camau gweithredu a ddisgrifir yn y cynllun gweithredu cyfredol 'Tuag at Dwf Cynaliadwy - Cynllun Gweithredu ar gyfer y Diwydiant Bwyd a Diod 2014-2020'. Mae'r cynllun yn cefnogi'r Strategaeth hirdymor, 'Bwyd i Gymru, Bwyd o Gymru 2010-2020'. Daw'r Cynllun a'r Strategaeth i ben ar 31 Rhagfyr 2019.

Mae dogfen Llywodraeth Cymru 'Ffyniant i Bawb: Cynllun Gweithredu ar yr Economi', a gyhoeddwyd ym mis Rhagfyr 2017, yn nodi'r diwydiant Bwyd a Diod fel sector sylfaen i gael cymorth. Mae 'Ffyniant i Bawb' yn cynnwys ymrwymiad i ddatblygu gwaith presennol i gryfhau'r sector a datblygu cynlluniau galluogi ar draws y llywodraeth er mwyn cael yr effaith fwyaf bosibl.

Cyn derbyn yr adroddiad hwn, roeddwn wedi cytuno y byddai Llywodraeth Cymru yn lansio'r ymgynghoriad ar gyfer yr hyn sy'n olynu'r strategaeth a'r cynllun gweithredu presennol yn Sioe Frenhinol Cymru ar 23 Gorffennaf 2019. Bydd yr ymatebion i'r ymgynghoriad yn helpu i bennu'r cyfeiriad ar gyfer y degawd nesaf ac yn penderfynu pa gymorth sydd ei angen i ddatblygu'r llwyddiant hyd yn hyn wrth i'r Deyrnas Unedig barhau i negodi ei pherthynas â'r Undeb Ewropeaidd yn y dyfodol. O ganlyniad, rwy'n croesawu amseriad yr adroddiad hwn sy'n darparu rhagor o dystiolaeth i'w hystyried wrth baratoi'r dogfennau a fydd yn olynu'r dogfennau blaenorol.

Mae ymatebion manwl i argymhellion yr adroddiad i'w gweld isod:

Argymhelliad 1

Rhaid i Lywodraeth Cymru adrodd yn ôl i'r Pwyllgor ar bob un o gasgliadau'r adroddiad hwn o fewn 12 wythnos i'w gyhoeddi, oni nodir yn wahanol. Os bydd Llywodraeth Cymru yn anghytuno ag un o gasgliadau'r Pwyllgor, dylai nodi ei rhesymau am wneud hynny.

Ymateb: Derbyn. Rhoddir ymateb llawn i bob casgliad isod.

Goblygiadau Ariannol: Dim: Ni ysgwyddwyd unrhyw gostau ychwanegol wrth baratoi'r ymatebion i gasgliadau'r Pwyllgor.

Casgliad 1

Mae'r Pwyllgor yn croesawu bwriad Llywodraeth Cymru i gyflwyno strategaeth newydd ar gyfer bwyd a diod. Rydym yn ailadrodd y dylai'r strategaeth newydd:

- adlewyrchu dull system gyfan sy'n gwneud cysylltiadau rhwng gwahanol feysydd polisi, megis iechyd, lles a chynaliadwyedd, ynghyd â thwf economaidd,
- fod yn seiliedig ar amcanion a nodau Deddf Llesiant Cenedlaethau'r Dyfodol (Cymru) 2015, a
- chael cynllun gweithredu i gyd-fynd â hi, gan gynnwys mesurau a thargedau.

Bu gwaith ymgysylltu eang ar waith ers mis Mehefin 2018 i gyfrannu at ddatblygu'r hyn a fydd yn olynu'r Strategaeth a'r Cynllun Gweithredu presennol. Mae'r ymgynghoriad a lansiais ar y cyd â'r Bwrdd Diwydiant Bwyd a Diod i Gymru ar 23 Gorffennaf yn Sioe Frenhinol Cymru yn gyfle i ystyried ystod lawn o fewnbynnau gan randdeiliaid a chysylltiadau polisi ehangach a fydd yn sylfaen dystiolaeth gadarn ar gyfer y Cynllun Strategol olynol.

Mae ystyried Deddf Llesiant Cenedlaethau'r Dyfodol (Cymru) 2015 wedi bod yn sylfaen i ddylunio'r cynigion a amlinellir yn y papur ymgynghori i sicrhau eu bod yn fanteisiol i economi Cymru a phobl Cymru. Mae'r papur ymgynghori yn cynnig cyfres o dargedau a mesurau sy'n darparu gweledigaeth glir o natur llwyddiant.

Casgliad 2

Galwodd y Pwyllgor am strategaeth fwyd gyffredinol newydd ar ôl Brexit flwyddyn yn ôl. Er bod Llywodraeth Cymru wedi gwneud cynnydd wrth ddatblygu strategaeth, mae'r ansicrwydd parhaus ynghylch Brexit wedi oedi ei gyflwyniad. Mae amseriad y strategaeth yn aneglur o hyd. Dylai Llywodraeth Cymru egluro'r amserlen ar gyfer y cynllun gweithredu a'r strategaeth newydd ar gyfer bwyd a diod.

Cyhoeddodd Llywodraeth Cymru a Bwrdd Diwydiant Bwyd a Diod Cymru ymgynghoriad ar 23 Gorffennaf. Mae'n cynnig cynllun strategol newydd ac uchelgeisiol i ddarparu cyfeiriad clir ar gyfer y diwydiant y tu hwnt i 2020. Bydd yr ymgynghoriad yn dod i ben ar 15 Hydref.

Byddwn yn defnyddio canlyniadau'r ymgynghoriad hwn i gyhoeddi'r cynllun strategol newydd erbyn dechrau 2020.

Casgliad 3

Yn dilyn Brexit, bydd y DU yn dechrau cyfres ar wahân o drafodaethau ynghylch ei pherthynas fasnachu yn y dyfodol â'r UE a gweddill y byd. Dylai Llywodraeth Cymru gael llais cyfartal wrth y bwrdd trafod. Mae'n hanfodol bod gan Lywodraeth Cymru weledigaeth glir, strategol ar gyfer sector bwyd Cymru yn seiliedig ar ymrwymiad i gynnal, os nad gwella, ein safonau amgylcheddol,

hylendid bwyd a lles anifeiliaid uchel. Dylid adlewyrchu'r weledigaeth strategol hon yn sefyllfa negodi'r DU.

Mae gan Lywodraeth Cymru weledigaeth glir, strategol ar gyfer y sector bwyd a diod yng Nghymru fel y'i nodir yn ein cynllun gweithredu cyfredol ac yn y cynigion a amlinellwyd yn yr ymgynghoriad ar gyfer y cynllun strategol a fydd yn olynu'r cynllun presennol.

Mae Pwyllgor yr Amgylchedd, Bwyd a Materion Gwledig Llywodraeth y DU wedi ystyried y digwyddiadau a'r cynlluniau hyrwyddo cenedlaethol cadarn iawn yn ymwneud â bwyd a diod yng Nghymru yn yr adroddiad *Brand Britain: Promoting and Marketing British Food and Drink*, a gyhoeddwyd ar 27 Mehefin. Byddwn yn parhau i weithredu'n gadarn ynglŷn â'n gweledigaeth strategol i gynnal ein safonau cynhyrchu bwyd uchel yn ein trafodaethau parhaus â Llywodraeth y DU.

Casgliad 4

Rhaid i'r strategaeth newydd ar gyfer bwyd a diod fod yn ddigon hyblyg i ymateb i bwysau a chyfleoedd sy'n deillio o Brexit, gan gynnwys y rheini sy'n gysylltiedig â newidiadau yn yr amgylchedd masnachu.

Er gwaethaf yr ansicrwydd parhaus ynglŷn â BREXIT, rydym yn parhau i gydnabod yr heriau hirdymor o fewn y diwydiant bwyd a diod y mae angen eu hwynebu a mynd i'r afael â nhw. Mae cynyddu cynhyrchiant, gwella sgiliau, tyfu ein graddfa, arferion busnes cynaliadwy, ysgogi cryfder ym mhob rhan o'r gadwyn gyflenwi, ychwanegu gwerth at ein cynnyrch, hyrwyddo llwybrau cadarn i farchnadoedd y byd, a chodi ein proffil yn faterion nad ydynt yn gysylltiedig â BREXIT.

Bydd y cynllun newydd yn cynnwys cyfres o nodau a champau gweithredu cydlynol ac integredig a fydd yn dangos ein hymrwymiad i weithredu ein gwerthoedd a sicrhau llesiant i Gymru gyfan.

Casgliad 5

Mae cyllid yr UE wedi cefnogi twf y diwydiant bwyd a diod yng Nghymru, yn rhannol o leiaf. Ni fydd yr arian hwn ar gael mwyach ar ôl i'r DU ymadael â'r UE. Rhaid i Lywodraeth Cymru sicrhau bod lefel ddigonol o gyllid ar gael i gyflawni'r cynllun gweithredu a'r strategaeth newydd. Dylai Llywodraeth Cymru ddarparu manylion am unrhyw asesiad a gynhaliwyd o effaith Brexit ar gyllid ar gyfer y diwydiant bwyd a diod. Dylai hefyd ddarparu manylion am unrhyw drafodaethau y mae wedi'u cael gyda Llywodraeth y DU ar sut yr eir i'r afael ag unrhyw ostyngiad mewn cyllid, gan gynnwys canlyniad y trafodaethau hynny.

Bydd Brexit yn newid sut y gellir ariannu'r cymorth ar gyfer y sector bwyd a diod yng Nghymru, a faint o arian sydd ar gael. Yn hanesyddol, Rhaglen Datblygu Gwledig Cymru, wedi'i hariannu gan Bolisi Amaethyddol Cyffredin yr UE, fu ein prif ddull o gefnogi ein busnesau bwyd, boed hynny drwy

grantiau buddsoddi uniongyrchol neu wasanaethau cymorth mewn nwyddau, gan drosglwyddo gwybodaeth a chyngor neu gefnogi digwyddiadau.

Mae Llywodraeth Cymru yn parhau i ymgysylltu â Llywodraeth y DU ynglŷn â threfniadau ariannu ar gyfer pob rhaglen ar ôl i'r DU ymadael â'r Undeb Ewropeaidd. Wrth wneud hynny, mae Llywodraeth Cymru yn glir na ddylai ymadael â'r UE arwain at unrhyw ostyngiad yn yr arian sydd ar gael i Gymru.

Fodd bynnag, mae'r setliad ariannol ar gyfer Cymru yn y dyfodol yn ansicr o hyd, ac oherwydd dull gweithredu Llywodraeth y DU mewn perthynas â llymder, mae'n rhaid i gyllideb Llywodraeth Cymru fodloni llawer o ofynion cynyddol â llai o adnoddau. Yn erbyn y gefnlen gymhleth hon, mae'n rhaid i ni gydnabod y gall y dirwedd cymorth ac ariannu bresennol newid ac y gallai hyn effeithio ar flaenoriaethau ariannu yn y dyfodol, gan gynnwys y diwydiant bwyd a diod.

Casgliad 6

Mae'r Pwyllgor yn croesawu'r flaenoriaeth a roddir i'r diwydiant bwyd a diod yng Nghynllun Gweithredu ar yr Economi Llywodraeth Cymru. Clywsom gan y rhanddeiliaid fod statws bwyd y Sector Sylfaen newydd yn rhoi cyfle sylweddol i gryfhau'r diwydiant. Fodd bynnag, nid yw'n glir beth fydd y statws newydd hwn yn ei olygu i'r diwydiant, yn ymarferol. Dylai Llywodraeth Cymru egluro hyn. Dylai hefyd egluro sut y mae'r strategaeth newydd yn cyd-fynd â'r Cynllun Gweithredu ar yr Economi, a sut y bydd y cynllun galluogi trawslywodraethol sydd ar ddod ar gyfer y Sectorau Sylfaen yn cefnogi'r gwaith o gyflwyno'r strategaeth newydd.

Mae datblygu'r Cynllun Strategol newydd yn gyfle i ystyried sut y gallwn ddatblygu'r sector mewn ffordd gynaliadwy o safbwynt amgylcheddol ac economaidd, gwella llesiant Cymru, a chreu rhwydweithiau cadarn sy'n helpu i wneud ein system fwyd yn gryfach. Mae'r sector bwyd a diod yn parhau i fod yn ganolog i waith cynllunio Llywodraeth Cymru ar gyfer hybu datblygiadau ym maes iechyd y cyhoedd, lleihau gwastraff ac allyriadau carbon, defnyddio adnoddau mewn ffordd gynaliadwy, ymgorffori gwaith a chyflogaeth deg ar draws ein cymunedau, yr economi a chodi proffil rhyngwladol Cymru fel gwlad.

Mae'r cynigion ar gyfer y Cynllun Strategol wedi'u datblygu i gyd-fynd ag egwyddorion [Ffyniant i Bawb: Cynllun Gweithredu ar yr Economi](#) sy'n golygu bod y broses o gynhyrchu bwyd a nwyddau cyhoeddus yn cael ei chydabod fel gwaith sy'n atgyfnerthu ei gilydd, nid yn annibynnol ar ei gilydd, gan barhau i gyfrannu at lesiant ein cenedl.

Casgliad 7

Mae gan yr "hunaniaeth Gymreig" rôl bwysig i'w chwarae wrth hyrwyddo a marchnata cynhyrchion bwyd a diod o Gymru ar lefel ddomestig a rhyngwladol. Gellir ei defnyddio i werthu stori Cymru, ac mae'n galluogi cynhyrchwyr i wahaniaethu rhwng eu cynhyrchion a rhai eu cystadleuwyr.

Felly, rhaid i'r hunaniaeth Gymreig fod yn rhan ganolog o ddull Llywodraeth Cymru o hyrwyddo Cymru fel cenedl fwyd.

Mae datblygu hunaniaeth Gymreig yn bwysig, ynghyd â safonau uchel, achredu cydnabyddedig a'r gallu i olrhain cynnyrch. Bydd y ffactorau hyn, ynghyd â blas gwych a hanes deniadol, yn gwerthu bwyd o Gymru yn y wlad hon ac yn rhyngwladol.

Bydd cymorth Llywodraeth Cymru ar gyfer brandiau Cymru yn seiliedig ar y gadwyn gyflenwi trwy hyrwyddo rhai Gwerthoedd Brand Cynaliadwy, yn unol â brand cenedl y Cymry – Cymru/Wales, sydd wedi'i ddatblygu'n llwyddiannus dros y blynyddoedd diwethaf gan Croeso Cymru. Mae'r rhaglen Gwerthoedd Brand Cynaliadwy yn cael ei datblygu mewn cydweithrediad â'r diwydiant bwyd a diod, a bydd yn darparu system gadarn ar gyfer tarddiad ac olrhain cynnyrch sy'n seiliedig ar sylfeini economaidd, amgylcheddol a chymdeithasol cadarn. Er bod y ffocws ar y sector bwyd a diod, bydd y safonau a'r camau gweithredu yn berthnasol yn gyffredinol i sectorau eraill megis amaethyddiaeth.

Casgliad 8

Rhaid i Lywodraeth Cymru ddatblygu "hunaniaeth Gymreig" gliriach yn seiliedig ar werthoedd cryf sy'n atseinio ar draws sawl marchnad. Rhaid iddi adlewyrchu'r amrywiaeth o gynnyrch sy'n dod o Gymru, gan gynnwys bwyd môr. Rhaid iddi fod yn seiliedig ar ddealltwriaeth gadarn o anghenion cwsmeriaid mewn marchnadoedd presennol a newydd, a rhaid ei datblygu ar y cyd â chynrychiolwyr ar draws pob sector o'r diwydiant bwyd a diod.

Mae Llywodraeth Cymru yn cytuno bod hunaniaeth Gymreig glir sy'n seiliedig ar werthoedd cryf yn bwysig i farchnata cynnyrch o Gymru yn y wlad hon ac yn rhyngwladol. Mae Llywodraeth Cymru yn gweithio'n agos gyda busnesau i ymchwilio, deall a datblygu llwybrau i'r marchnadoedd hyn, ac mae digwyddiadau fel Blas Cymru yn fodd o arddangos ein cynnyrch a'n busnesau.

Mae ymchwil i'r farchnad yn dylanwadu'n gryf ar y gwaith o ddatblygu'r rhaglen Gwerthoedd Brand Cynaliadwy y cyfeirir ati yng Nghasgliad 7, a bydd yn sylfaen i'r gwaith hwn.

Casgliad 9

Mae potensial sylweddol heb ei ddefnyddio mewn rhai marchnadoedd allforio rhyngwladol, fel y gwelir yn adroddiad y Bwrdd Datblygu Amaethyddiaeth a Garddwriaeth, *International Consumer Buying Behaviour*. Rhaid i Lywodraeth Cymru weithio gyda'r diwydiant a, lle bo'n briodol, gydag Adrannau perthnasol Llywodraeth y DU, i fanteisio i'r eithaf ar y potensial hwn ar ôl Brexit.

Rydym yn gweithio mewn partneriaeth â Bwrdd Diwydiant Bwyd a Diod Cymru (FDWIB) i sbarduno twf uchelgeisiol yn y diwydiant, fel y nodir yn y ddogfen Tuag at Dwf Cynaliadwy, gan gynnwys cynyddu allforion bwyd a diod Cymru.

Mae rhaglen gymorth gynhwysfawr ar waith i ddatblygu allforion bwyd a diod o Gymru, gan gynnwys Clwb Allforio pwrpasol i ddatblygu cymhwysedd a gallu ar gyfer allforion yn y sector. Yn ogystal, darperir cymorth un-i-un pwrpasol ar gyfer datblygu strategaethau allforio, dewis y farchnad a nodi cyfleoedd yn y farchnad o'n rhwydwaith o gynrychiolwyr mewn ystod eang o farchnadoedd byd-eang. Hefyd, rydym yn cynorthwyo cwmnïau i ymweld ac arddangos mewn digwyddiadau masnach allweddol yn y DU ac yn rhyngwladol, er mwyn cynyddu allforion a mewnfuddsoddi.

Mae ein cefnogaeth yn gwneud gwahaniaeth gwirioneddol, gan fod gwerth allforion bwyd a diod yng Nghymru wedi cynyddu 32% ers 2014.

Ym mis Mawrth 2019 fe groesawyd (am yr eildro) y diwydiant bwyd a diod byd-eang i Gymru, gan gynnwys prynwyr allforion o bob rhan o Ewrop, Gogledd America a'r Dwyrain Canol, i'n digwyddiad Blas Cymru, gan godi proffil ein sector ar lefel ryngwladol. Mae'r digwyddiad cyntaf ym mis Mawrth 2017 wedi arwain at werthiant newydd gwerth £17m hyd yma. Mae ein holl waith i ddatblygu allforion o Gymru yn cael ei gefnogi gan rwydwaith swyddfeydd tramor Llywodraeth Cymru, sydd wedi ehangu yn y blynyddoedd diwethaf i gynnwys marchnadoedd fel yr Almaen, Ffrainc, Canada a Qatar.

Rydym yn parhau i weithio'n agos gyda'r Adran Masnach Ryngwladol (DIT), y Swyddfa Dramor a Chymanwlad (FCO) a swyddogion Defra fel rhan o weithgareddau i sicrhau mwy o fynediad i'r farchnad ar gyfer y sector bwyd a diod yng Nghymru. Un enghraifft o'r gweithgareddau hyn yw ymweliad diweddar gan Is-Lywydd Tsieina, a fu'n ymweld â dwy fferm yng Nghymru a Chanolfan Diwydiant Bwyd ZERO2FIVE ym Mhrifysgol Metropolitan Caerdydd.

Hefyd, rydym yn gweithio'n agos gyda sefydliadau eraill, gan gynnwys Hybu Cig Cymru, i ddarparu Rhaglen Datblygu Allforion Estynedig dros dair blynedd, er mwyn helpu diwydiant cig coch Cymru i gynnal marchnadoedd allweddol yn Ewrop, yn ogystal â datblygu mynediad i farchnadoedd ehangach. Mae hyn yn cynnwys gweithio'n agos gyda Phartneriaeth Ardystio Allforion y DU (UKECP) i sicrhau mynediad i farchnadoedd allforio newydd.

Ers dechrau'r rhaglen, mae cyhoeddiadau wedi'u gwneud ynglŷn â dileu'r cyfyngiadau ar allforio cig eidion a chig oen o'r DU i Japan, a chig oen i India a Saudi Arabia. Mae gwaith yn mynd rhagddo i sicrhau bod diwydiant cig coch Cymru yn manteisio'n llawn ar y proffil uwch a fydd yn deillio o Gwpan Rygbi'r Byd yn yr Hydref. Yn fwy diweddar, mae'r cyfyngiadau ar allforio cig eidion o Brydain i Tsieina wedi'u codi hefyd, gan baratoi'r ffordd i ddechrau allforio cig eidion o Gymru ar ddiwedd y flwyddyn. Amcangyfrifir mai £25m y flwyddyn fydd gwerth hyn i ddiwydiant cig coch Cymru, ac mae'n gam arall ymlaen yn y broses o allforio mwy o'n cynnyrch o safon.

Casgliad 10

Dylai Llywodraeth Cymru ystyried ffyrdd o annog pobl Cymru i brynu cynnyrch lleol. Mae enghreifftiau yn rhyngwladol o ymriadau a fyddai'n arwain yn anuniongyrchol at gynnydd yn y defnydd o gynnyrch lleol. Er enghraifft, yn yr Eidal, rhaid i fwyd wedi'i rewi a gaiff ei weini mewn bwytaï nodi hynny'n glir ar fwydlenni.

Mae gan farchnad y DU nodweddion penodol, a byddwn yn parhau i weithio o fewn y cyd-destun hwnnw. Yn ôl adroddiad a gyhoeddwyd yn 2017 ar '[Werth Cymreictod](#)', mae defnyddwyr o'r farn fod gwerth ychwanegol yn deillio o fwyd sy'n cael ei nodi'n benodol fel bwyd sydd wedi'i wneud neu ei gynhyrchu yng Nghymru. Mae siopwyr ledled Prydain yn cysylltu Cymru â bwyd a diod naturiol. Gan fod iechyd a ffresni yn dueddiadau macro ym maes bwyd a diod, mae'r cysylltiad cadarnhaol rhwng Cymru a naturioldeb yn nodwedd werthfawr o gynnyrch Cymreig.

Mae stocio cynnyrch o Gymru mewn archfarchnadoedd wedi arwain at gynnydd sylweddol mewn twf, a bydd y Cynllun Strategol newydd hefyd yn parhau i ddatblygu ein diwydiant bwyd ar y cyd â'r diwydiant twristiaeth er mwyn sicrhau bod cynnyrch lleol yn elfen allweddol o fwydlenni bwytaï.

Manteisiodd 26 o ddigwyddiadau ar gymorth ariannol yn 2018/19 diolch i gynllun grant i gefnogi gwyliau bwyd a marchnadoedd ffermwyr.

Casgliad 11

Gall hunaniaeth y DU fod yn fodd o gael mynediad at farchnadoedd byd-eang. Gellid ei defnyddio lle bo'n briodol a lle mae manteision clir i gynhyrchwyr o Gymru.

Cydnabyddir bod manteision sylweddol i gynhyrchwyr o Gymru yn sgil hyrwyddo'r brand Cymreig ochr yn ochr â hunaniaeth y DU mewn rhai marchnadoedd. Mae Llywodraeth Cymru yn cydweithio ag Adran Masnach Ryngwladol Llywodraeth y DU ar y prif Ddigwyddiadau Bwyd a Diod dramor, gan gynnwys ANUGA (dwywaith y flwyddyn yn Colonge), SIAL (dwywaith y flwyddyn ym Mharis), a Gulfood (bob blwyddyn yn Dubai).

Hefyd, mae perthynas agos yn cael ei chynnal rhwng adrannau Cymru a'r DU ar gyfer trefnu Ymweliadau Datblygu Masnach, cynrychiolaeth yn y farchnad a sicrhau bod defnydd llawn yn cael ei wneud o breswylfeydd y DU. Yn ogystal, gwahoddir y Conswl Cyffredinol neu'r Llysgennad i gyfarfod â chynrychiolwyr o Gymru.

Yn ogystal, cefnogir cwmnïau o Gymru trwy'r Gronfa Ymweliadau Datblygu Busnes Tramor i fynychu teithiau masnach a drefnir gan Lywodraeth Cymru, yr Adran Masnach Ryngwladol neu i ymweld â marchnad nad yw'n cael ei thargedu ar hyn o bryd gan Lywodraeth Cymru.

Casgliad 12

Rhaid i strategaeth newydd Llywodraeth Cymru ar gyfer bwyd a diod wneud cysylltiadau clir â'i strategaeth ar gyfer twristiaeth yng Nghymru. Rhaid i Lywodraeth Cymru nodi cyfleoedd i sicrhau y gellir defnyddio cynnyrch o safon o Gymru, yn arbennig Dynodiadau Daearyddol, i hyrwyddo Cymru fel lleoliad bwyd.

O dan y cynllun gweithredu presennol, mae Llywodraeth Cymru wedi llwyddo i dyfu'r fasged [o gynhyrchion bwyd a diod gwarchoddedig](#) o dan gynlluniau Dangosyddion Daearyddol yr UE. Byddwn yn parhau i hyrwyddo'r cynllun yng Nghymru ac annog a chefnogi busnesau i gyflwyno ceisiadau newydd. Mae twristiaeth yn cynnig cyfleoedd da, ac rydym yn ceisio datblygu'r [Cynllun Gweithredu ar gyfer Twristiaeth Bwyd](#) presennol er mwyn gwella'r cynnig bwyd a diod i ymwelwyr mewn cyrchfannau a digwyddiadau allweddol gan gyfleu ymdeimlad o Gymru fel cenedl fwyd.

Mae llawer o ddefnyddwyr yn gweld cynhyrchion bwyd a diod gwarchoddedig fel nod ansawdd a chynnyrch sy'n ddilys, yn ddeniadol ac yn eiconig, ac rydym yn credu y bydd cyfleoedd i ddatblygu hyn yn y strategaeth bwyd a diod newydd.

Casgliad 13

Dylai Llywodraeth Cymru gomisiynu a chyhoeddi dadansoddiad annibynnol o effeithiolrwydd ei Chynllun Gweithredu ar Fwyd a Thwristiaeth. Dylid cwblhau'r gwaith hwn o fewn y 12 mis nesaf a dylid ei ddefnyddio i lywio unrhyw gynllun olynol.

Bydd llwyddiant y Cynllun Gweithredu ar Fwyd a Thwristiaeth ac ystyriaeth ar gyfer Cynllun Gweithredu ar gyfer Twristiaeth Bwyd olynol yn cael ei ddatblygu ar ôl lansio'r Cynllun Gweithredu ar Fwyd a Diod newydd a'r Cynllun Gweithredu ar Dwristiaeth yn ddiweddarach eleni. Ymgysylltir yn eang â rhanddeiliaid yn y sector cyhoeddus, y sector preifat a'r sector gwirfoddol yn y diwydiant, er mwyn nodi ac ystyried yr holl ofynion ar gyfer datblygu strategaeth newydd.

Cynhelir ymgynghoriad llawn ac asesiad o'r effaith ar unrhyw gynigion, yn unol â pholisi Llywodraeth Cymru.

Casgliad 14

Mae llawer o fanteision yn deillio o Ddynodiadau Daearyddol, gan gynnwys eu gwerth economaidd ac fel arf marchnata. O gofio hyn, mae dyfodol Dynodiadau'r DU yn dilyn Brexit, yn ddealladwy, yn bryder i gynhyrchwyr a chynrychiolwyr y diwydiant. Er bod y cynigion ar gyfer cynlluniau Dynodiadau Daearyddol newydd y DU wedi mynd i'r afael rhywfaint â'r pryder hwn, mae amheuaeth o hyd ynghylch statws y cynlluniau hyn ar y llwyfan rhyngwladol. Nid yw'n hysbys eto a fydd y cynlluniau newydd yr un mor ddeniadol i gynhyrchwyr a defnyddwyr â chynllun presennol yr UE.

Rydym yn cydnabod yn llawn gwerth economaidd PFN/GI i gynhyrchwyr Cymru, ac rydym wedi ymrwymo i sicrhau bod cynnyrch â statws presennol yn gallu parhau i gael ei ddiogelu ar ôl i ni ymadael ag Ewrop. Bydd Llywodraeth Cymru yn gweithio gyda chynhyrchwyr i'w helpu i bontio i'r cynllun Dynodiadau Daearyddol newydd y DU cyn gynted ag y bydd Llywodraeth y DU yn gwybod sut y byddwn yn ymadael ag Ewrop, gyda chytundeb neu heb gytundeb.

Casgliad 15

Rhaid i Lywodraeth Cymru sicrhau bod buddiannau cynhyrchwyr bwyd yng Nghymru yn cael eu cynrychioli mewn trafodaethau â Llywodraeth y DU wrth i gynlluniau Dynodiadau Daearyddol newydd y DU gael eu datblygu. Rydym yn disgwyl i Lywodraeth Cymru chwarae rôl ystyrlon nid yn unig wrth weinyddu'r cynlluniau newydd, ond wrth eu datblygu. Mae hyn yn cynnwys dylunio logo Dynodiadau Daearyddol newydd y DU.

Mae Llywodraeth Cymru yn ymgysylltu'n rhagweithiol â Llywodraeth y DU ynglŷn â'r mater o EUPFN/Dynodiadau Daearyddol, ac mae'n cyfrannu'n llawn at weithgorau sy'n helpu i ddatblygu'r Dynodiadau Daearyddol newydd. Mae Llywodraeth Cymru yn aelod llawn o weithgor logo Dynodiadau Daearyddol y DU, ac rydym wedi sicrhau bod Llywodraeth y DU wedi gofyn am adborth yn uniongyrchol gan fusnesau sydd â statws PFN presennol. Mae Halen Môn yn gynrychiolydd enwebedig o Gymru ar grŵp cynhyrchwyr ledled y DU sy'n gweithio gyda'r asiantaeth ddylunio a benodwyd gan Lywodraeth y DU i ddatblygu logo newydd Dynodiadau Daearyddol y DU. Mae Llywodraeth Cymru wedi mynd ati i fanylu ar ofynion penodol ar gyfer logo newydd Dynodiadau Daearyddol y DU, a bydd yn gweithio'n agos gyda Llywodraeth y DU i sicrhau bod unrhyw logo yn dderbyniol i Gymru.

Casgliad 16

Bydd sefydlu cydnabyddiaeth brand o dan gynlluniau Dynodiadau Daearyddol newydd y DU yn heriol. Bydd yn cymryd amser a bydd angen buddsoddiad. Bydd strategaeth gyfathrebu effeithiol ar gyfer lansio cynlluniau Dynodiadau Daearyddol newydd y DU yn hanfodol i hyrwyddo ymwybyddiaeth ymhlith cynhyrchwyr a defnyddwyr ar lefel ddomestig a rhyngwladol. Rhaid i Lywodraeth Cymru egluro pa rôl y bydd yn ei chwarae wrth ddatblygu a chyflwyno'r strategaeth hon.

Mae'r trefniadau newydd ar gyfer Dynodiadau Daearyddol y DU yn ymwneud â gweithgor neu banel ar draws llywodraeth y DU, a chaiff y materion hyn eu hystyried unwaith y bydd y grŵp yn weithredol.

Llywodraeth Cymru yw'r unig weinyddiaeth ddatganoledig sydd â rhaglen gymorth bwrpasol ar gyfer cynhyrchwyr PFN. Mae hyn yn cynnwys gweithgareddau hyrwyddo, cysylltiadau cyhoeddus a chymorth technegol. Nid oes unrhyw weinyddiaeth ddatganoledig arall yn cynnig y lefel hon o gymorth

ar hyn o bryd. Byddwn yn datblygu hyn ac rydym wedi ymrwymo i ariannu'r rhaglen yn y flwyddyn ariannol gyfredol.

Hefyd, mae Llywodraeth Cymru yn ymgysylltu â'r gweinyddiaethau datganoledig eraill ynglŷn â sut y gallwn gydweithio ymhellach i godi ymwybyddiaeth defnyddwyr o logos newydd Dynodiadau Daearyddol y DU ar ôl iddynt gael eu penderfynu.

Casgliad 17

Mae diffyg eglurder ynghylch p'un a fydd cynhyrchion Dynodiad Daearyddol y DU yn parhau i gael eu diogelu yn yr UE ar ôl Brexit. Mae'r Pwyllgor yn pryderu ynghylch yr effaith ar gynhyrchwyr, ac ar y diwydiant yn ehangach, os na chaiff amddiffyniad ei gynnal. Dylai Llywodraeth Cymru:

- ddarparu manylion am unrhyw waith a wnaed i asesu'r effaith ar gynhyrchwyr os na chaiff amddiffyniad o fewn yr UE ei gynnal, a'r camau y mae'n eu cymryd i liniaru hyn, a
- chyflwyno sylwadau i Lywodraeth y DU gyda'r bwriad o sicrhau bod cynhyrchion Dynodiad Daearyddol y DU yn parhau i gael eu gwarchod yn yr UE ar ôl Brexit.

Gall gwledydd y tu allan i'r UE (trydydd gwledydd) fanteisio ar gynllun EUPFN. Er enghraifft, mae coffi o Columbia yn cael ei amddiffyn ym marchnad yr UE fel Dynodiad Daearyddol. Nid oes unrhyw reswm pam na allai cynhyrchion PFN Cymru geisio cael eu hamddiffyn fel trydedd wlad ar ôl i ni ymadael os nad oes cytundeb yn cael ei sicrhau. Y prif bwnc fydd materion eraill yn ymwneud â masnach megis tariffau a rhwystrau eraill nad ydynt yn ymwneud â thariffau a allai olygu bod allforio cynhyrchion o Gymru sy'n cael eu hamddiffyn yn heriol. Mae'r broses o ymgysylltu â rhanddeiliaid a thrafod yn rheolaidd â Llywodraeth y DU ar lefel swyddogion a Gweinidogion yn parhau. Hefyd, mae Nodau Masnach yn darparu amddiffyniad tebyg yn y farchnad yn erbyn twyll a dynwared, ac rydym yn ymwybodol bod ein prif gynnyrch allforio hefyd wedi ceisio sicrhau statws nod masnach mewn marchnadoedd allforio sylweddol er mwyn atgyfnerthu'r amddiffyniad sydd ar gael iddynt yn y farchnad.

Casgliad 18

Mae Llywodraeth Cymru wedi bod yn allweddol yn cynyddu nifer y Dynodiadau Daearyddol yng Nghymru yn y blynyddoedd diwethaf. Dylai barhau i adeiladu ar y llwyddiant hwn. Yn sgil sefydlu cynlluniau Dynodiadau Daearyddol newydd y DU, dylai Llywodraeth Cymru nodi ei safbwynt ar gynyddu nifer y Dynodiadau yng Nghymru ar ôl Brexit, a'r ymagwedd tuag at hyn. Wrth wneud hynny, dylai egluro pa gymorth fydd ar gael i gynhyrchwyr sy'n dymuno cofrestru gyda chynlluniau newydd y DU a chyda chynllun yr UE.

Mae Llywodraeth Cymru wedi cynyddu nifer y cynhyrchion â Dynodiad Daearyddol yn sylweddol dros y blynyddoedd diwethaf, a bydd yn parhau i gefnogi ein cynhyrchwyr gan ein bod yn gwerthfawrogi'n llawn gwerth cynhenid Dynodiadau Daearyddol Cymru i economi, diwylliant a threftadaeth Cymru, ac o safbwynt cydnabyddiaeth fyd-eang ehangach i Gymru.

Casgliad 19

Bydd Llywodraeth y DU yn ceisio trafod trefniadau masnach gyda'r Unol Daleithiau ar ôl Brexit. O ystyried gwrthnawsedd hanesyddol yr Unol Daleithiau tuag at Ddynodiadau Daearyddol, dylai Llywodraeth Cymru geisio ymrwymiad gan Lywodraeth y DU y bydd diogelu'r Dynodiadau yn flaenoriaeth mewn unrhyw drafodaethau o'r fath.

Mae trafodaethau masnach yn enghraifft o gymhwysedd a gedwir yn ôl gan Lywodraeth y DU. Bydd Llywodraeth Cymru yn pwysleisio'r angen am amddiffyn ein cynnyrch ym marchnad yr Unol Daleithiau, a'i amddiffyn yn erbyn twyll a chamddefnyddio gan gwmnïau o'r Unol Daleithiau yn ein marchnad. Mae'n well gan Lywodraeth Cymru sicrhau bod Dynodiadau Daearyddol yn cael eu cydnabod, a bydd yn herio Llywodraeth y DU i sicrhau bod hyn yn cael ei ystyried. Gellir ystyried darparu cymorth i fusnesau geisio sicrhau nod masnach neu fathau eraill o amddiffyniad IP yn y farchnad lle bo angen.

Casgliad 20

Rhaid i Lywodraeth Cymru wneud mwy i gryfhau a datblygu seilwaith yn y system fwyd. Dylai Llywodraeth Cymru gynnal ymarfer mapio i asesu'r capasiti prosesu presennol yng Nghymru gyda'r bwriad o nodi bylchau. Dylai canlyniad y gwaith hwn lywio datblygiad strategol cyfleusterau prosesu ledled Cymru, gan ganolbwyntio ar weithgareddau gwerth ychwanegol. Dylid rhoi blaenoriaeth i fynd i'r afael â bylchau mewn capasiti.

Mae Llywodraeth Cymru yn gwneud gwaith ymchwil yn rheolaidd i helpu i lywio datblygiad strategol cyfleusterau prosesu yng Nghymru.

Dros y blynyddoedd diwethaf, rydym wedi ymchwilio i'r gwaith o gynhyrchu dofednod ac wyau, sydd wedi cynyddu hyder ar gyfer cyfleoedd pellach a thwf yn y farchnad ar gyfer y cynhyrchion hyn.

Hefyd, cwblhawyd astudiaeth ddichonoldeb gennym i ymchwilio i'r dewisiadau a'r heriau sy'n gysylltiedig â datblygu'r sector prosesu llaeth yng Nghymru. Yn ddiweddar, mae astudiaethau ychwanegol wedi edrych ar ddewisiadau ar gyfer cyfnewid mewnforion, gan amlygu cyfleoedd gwirioneddol i Gymru ychwanegu gwerth mewn rhai meysydd, megis prosesu microsglodion a dofednod Cymru.

Rydym yn darparu cymorth grant fel bod busnesau cynhyrchu bwyd yn gallu buddsoddi mewn peiriannau a chyfleusterau prosesu.

Mae astudiaethau pellach a gwaith ein menter Glwstwr hefyd yn helpu cynhyrchwyr i gydweithio er mwyn ychwanegu gwerth at gynnyrch cynradd Cymru, megis gyda gwinllannoedd yng Nghymru i sefydlu gwindy Cymreig.

Casgliad 21

Dylai Llywodraeth Cymru sefydlu grŵp a arweinir gan y diwydiant i ystyried ymyriadau polisi posibl gyda'r nod o gynyddu capasiti prosesu yng Nghymru, gyda ffocws ar weithgareddau gwerth ychwanegol. Dylai'r grŵp hwn asesu, yn benodol, y cyfleoedd a'r risgiau sy'n deillio o Brexit, gan gynnwys y potensial i gynyddu capasiti prosesu yn y diwydiannau pysgota a dyframaeth.

Mae mwyafrif aelodau Bwrdd Diwydiant Bwyd a Diod Cymru, a sefydlwyd yn 2014/15 yn dilyn prif argymhelliad y Cynllun Gweithredu ar gyfer Bwyd a Diod, yn cynrychioli'r diwydiant bwyd.

Mae llawer o'r camau gweithredu yn cefnogi twf busnesau a datblygu masnach i geisio cyrraedd lefel drosiant o £7 biliwn, wedi'i alluogi'n rhannol trwy gynyddu capasiti prosesu. Mae'r Cynllun Buddsoddi mewn Busnesau Bwyd yn darparu cymorth grant er mwyn galluogi hyn, ac mae'r Bwrdd yn cymryd rhan weithredol yn y gwaith o ddatblygu a monitro'r cynllun. Hefyd, mae'r Bwrdd yn darparu arweiniad a chefnogaeth ar gyfer twf parhaus rhwydweithiau a chlystyrau busnes, ac mae'n datblygu cyfleoedd parod ar gyfer buddsoddwyr fel bod busnesau bwyd a diod yn gallu cynyddu'r gwaith prosesu. Byddant yn cynnal cynhadledd cyn i ni ymadael â'r Undeb Ewropeaidd er mwyn hyrwyddo'r maes hwn ymhellach.

Casgliad 22

Dylai Llywodraeth Cymru adolygu priodoldeb y cymorth presennol sydd ar gael i fusnesau prosesu bwyd newydd a phresennol. Dylai gynnwys asesiad o'r graddau y mae cymorth cyfredol yn mynd i'r afael â'r heriau penodol a wynebwr gan fusnesau mewn ardaloedd gwledig sy'n ceisio ehangu.

Mae gwaith yn mynd rhagddo i resymoli a diweddarau rhaglenni ariannu cyfredol pan fyddant yn dod i ben, er mwyn darparu cymorth grant y gellir ei addasu a'i dargedu yn ymwneud â rhinweddau'r achos busnes er budd llesiant Cymru. Bydd buddsoddi yn y dyfodol yn cynnig cymorth ariannol hyblyg, gan sicrhau manteision i fusnesau o bob maint, ym mhob lleoliad, yn ystod eu taith twf. Fodd bynnag, gan fod setliad ariannol Cymru yn y dyfodol yn parhau'n ansicr, ni allwn gadarnhau lefelau cymorth yn y dyfodol nes bod Llywodraeth y DU yn egluro'r sefyllfa. Wedi dweud hynny, bydd ein cynlluniau ar gyfer cymorth i fusnesau prosesu bwyd yn y dyfodol yn ddigon cadarn i fod yn hyblyg ac yn ymatebol i amgylchiadau ariannol cyfnewidiol. Mae'r Cynllun Buddsoddi mewn Busnesau Bwyd wedi cael ei adolygu'n ddiweddar:

<https://llyw.cymru/cynllun-buddsoddi-mewn-busnesau-bwyd-adolygiad>

Casgliad 23

Clywodd y Pwyllgor fod mynediad at lafur yn her allweddol i'r diwydiant bwyd a diod, a'r diwydiant twristiaeth a lletygarwch. Mae'r rhain i gyd yn dibynnu'n drwm ar weithwyr mudol yr UE. Bydd newidiadau i'r polisi mewnfudo ar ôl Brexit yn arwain at system lawer mwy cyfyngol ar gyfer gweithwyr mudol yr UE sydd â sgiliau isel a gallai arwain at brinder sylweddol o weithwyr yn y diwydiannau hyn. Gall rhai sectorau, er enghraifft, y sector prosesu cig coch, fod yn arbennig o agored i niwed, o gofio'r anawsterau penodol y maent yn eu hwynebu wrth ddenu gweithwyr yn y DU.

Mae Llywodraeth Cymru yn gweithio'n agos gyda Llywodraeth y DU ar y materion a fydd yn effeithio ar Gymru a'r DU gyfan pan fyddwn yn ymadael â'r UE, gan gynnwys argaeledd gweithwyr mudol â sgiliau isel. Byddwn yn parhau i wneud hyn er mwyn sicrhau nad yw busnesau yng Nghymru o dan unrhyw fath o anfantais.

Yn ddiweddar, mae'r Swyddfa Gartref wedi cynnwys milfeddygon yn y Rhestir o Alwedigaethau â Phrinder Gweithwyr, a bydd hyn yn cynorthwyo'r sector prosesu cig coch yng Nghymru.

Darparodd Is-adran Bwyd Llywodraeth Cymru Barth Sgiliau yn RWAS eleni er mwyn codi ymwybyddiaeth o yrfaeodd yn y diwydiant bwyd a denu pobl ifanc a'r rhain sy'n ystyried newid gyrfa i ystyried y maes cynhyrchu bwyd.

Casgliad 24

Dylai Llywodraeth Cymru nodi ei safbwynt ar system fewnfudo newydd arfaethedig Llywodraeth y DU. Yn benodol, y trothwy isafswm cyflog arfaethedig o £30,000 ar gyfer gweithwyr medrus canolig ac uchel. Wrth wneud hynny, dylai Llywodraeth Cymru egluro'r effaith y mae'n disgwyl i'r cynigion hyn ei chael ar y diwydiant bwyd a diod, a'r diwydiant twristiaeth a lletygarwch yng Nghymru.

Mae rhaglen ymgysylltu 12 mis wedi'i sefydlu sy'n cynnwys uwch swyddogion o Lywodraeth Cymru, yr Alban, Gogledd Iwerddon a Llywodraeth y DU i ystyried materion fel y trothwy cyflog.

Mae Llywodraeth Cymru wedi nodi'n glir bod angen dull gweithredu hyblyg, wedi'i reoli ym maes mewnfudo na fydd yn niweidio ein ffyniant, ac mae'n galw am drothwy o £20,000 ar gyfer cyflog y rhai â fisa Haen 2. Rydym yn parhau i ddadlau dros hyn wrth drafod â Llywodraeth y DU, gan annog newidiadau yn gynnar yn y broses fel bod cyflogwyr yn gallu mabwysiadu dull strwythuredig o recriwtio.

Casgliad 25

Efallai y bydd rhaglen waith barhaus Llywodraeth Cymru i fynd i'r afael â phrinder sgiliau yn y gweithlu yng Nghymru, gan gynnwys ei strategaeth, *Trawsnewid Sgiliau yn y Diwydiant Bwyd a Diod yng Nghymru*, yn gwella

rhywfaint ar argaeledd llafur yn y diwydiant bwyd a diod, a'r diwydiant twristiaeth a lletygarwch, yn y tymor hwy. Fodd bynnag, mae'n aneglur sut y mae Llywodraeth Cymru yn bwriadu lliniaru effaith cyfyngiadau ar fynediad i weithwyr mudol yr UE ar y diwydiannau hyn yn y cyfnod yn union ar ôl Brexit ac yn y tymor byrrach. Rhaid i Lywodraeth Cymru egluro'r mater hwn fel mater o frys.

Mae argaeledd sgiliau a llafur yn y diwydiant bwyd a diod yn fater allweddol i Lywodraeth Cymru. Rydym yn parhau i herio'r Swyddfa Gartref ynglŷn â'r trothwy £30,000 ar gyfer cyflog y rhai â fisa Haen 2, ac rydym yn galw am bolisi ymfudo yn y dyfodol yn seiliedig ar gefnogi'r economi, gan ein galluogi i ddenu gweithwyr i'r ardaloedd priodol. Byddai gostwng y trothwy i £20,000 yn lleihau'r effaith ar economi Cymru rywfaint, gan fod llawer o'r gweithwyr llai creffus yn y sector bwyd a diod yn ennill cyflog sy'n agos at y lefel hon. Ategir hyn gan dystiolaeth a gomisiynwyd gennym gan Ganolfan Polisi Cyhoeddus Cymru, ac mae'r syniad yn cael ei chefnogi'n eang gan fusnesau.

Mae Llywodraeth Cymru yn gweithio gyda'r Academi Sgiliau Genedlaethol ar gyfer Bwyd a Diod, y Ganolfan Byd Gwaith a'r Adran Gwaith a Phensiynau ar gynllun peilot sy'n dwyn ynghyd cwmnïau bwyd a diod lleol a darpar weithwyr cyflogedig. Mae'r gwaith o gyflwyno'r cynllun wedi dechrau trwy'r Rhaglen Sgiliau Cyflogadwyedd, gan arwain at fwy o sgiliau cyflogadwyedd a swyddi parhaol i rai. Diolch i hyblygrwydd y rhaglen, gallwn ymateb i ddatblygiadau lleol a rhanbarthol yn y farchnad lafur, ac mae Llywodraeth Cymru yn ystyried sut y gellir cyflwyno'r cynllun peilot i gwmnïau bwyd a diod eraill ledled Cymru.

Lesley Griffiths AC

Gweinidog yr Amgylchedd, Ynni, a Materion Gwledig